

De Aalster bedrijfsmethode en de zwarte bij

M.J. van Iersel

Een bedrijfsmethode wordt bepaald door de wensen van de imker en de mogelijkheden van zijn bijenvolken. Een bedrijfsmethode is een geheel van handelen waarmee de imker zijn bijenvolken brengt tot een bepaald resultaat: honing, vermeerdering, een goede bestuiving. Het is interessant de samenhang te zien tussen de Aalster bedrijfsmethode en de eigenschappen van de oorspronkelijk Noord-Europese zwarte bij, *Apis mellifera mellifera*.

264

Mijn eerste schreden als imker heb ik gezet met behulp van de Aalster methode of zoals de officiële benaming luidt, de Aalster bedrijfsmethode. Op de beginners-cursus was mij deze methode geleerd en zoals alle beginnende imkers voerde ik uit wat ik op de cursus had geleerd. Al snel kwamen er vragen bij die methode: Waarom verenigen in het voorjaar? Bijenvolken in de vrije natuur overleven ook zonder dat verenigen. Waarom de hoofdvolken versterken met vliegbijen en broed van de vegers? Een bijenvolk moet toch op eigen kracht een flinke wintervoorraad bij elkaar kunnen krijgen. Als ze dit niet kunnen dan zijn de bijen het, gezien vanuit het standpunt van natuurlijke selectie, niet waard te overleven. Het maken van een kunstzwerm als methode van zwermverhinderend behoefde geen verklaring. Dat was duidelijk het nabootsen van de natuurlijke gang van zaken waarbij de imker probeerde de natuur vóór te zijn en een beetje naar zijn hand te zetten. Wat ik me in die tijd afvroeg was, waarom deze methode in Nederland algemeen in zwang was terwijl je die in bijvoorbeeld Duitsland niet tegenkwam. De verklaring dat dat lag aan het Nederlandse weer vond ik niet zo sterk. Er is een groter verschil tussen het weer in Maastricht en Groningen dan tussen het weer in Groningen en Hamburg. De puzzelstukken vielen bij mij op hun plaats toen ik in

het boek van Friedrich Ruttner, *Naturgeschichte der Honigbienen*, 1992 Ehrenwirthverlag, de eigenschappen van de diverse bijenrassen in relatie met weer en milieu te lezen kreeg.

De Aalster bedrijfsmethode

De grote verdienste van de Aalster bedrijfsmethode is dat imkers een duidelijke en effectieve methode geboden werd waarmee de overgang van korfteelt naar kastteelt werd ondersteund. De methode is in 1952 gepubliceerd in de maandbladen van de diverse organisaties met de uitdrukkelijke bedoeling daarmee de imker een werkwijze te bieden waarmee honing gewonnen kon worden in voorjaar, zomer en op de hei. De korfimker kende slechts één moment van honingogsten: na de heidedracht. De afzonderlijke handelingen van deze bedrijfsmethode waren geen nieuwe vindingen maar werden tot één methode samengevoegd. Technieken als vegers maken, verenigen en af laten vliegen komt men al in veel oudere publicaties tegen.

In het kort is de Aalster bedrijfsmethode als volgt:

- Eind maart – begin april de voorjaarsinspectie.
- ± 10 april de zesramer (de veger van het vorige jaar) met het hoofdvolk verenigen.
- Een maand voor het begin van de zomerdracht een veger maken.
- 13 dagen later doppen breken.
- Bij het begin van de zomerdracht de veger laten afvliegen op het hoofdvolk.
- Vóór de heidedracht de veger nogmaals af laten vliegen en eventueel broed overhangen.
- Na de heide veger en hoofdvolk inwinteren.

Door imkers wordt de term Aalsteren nog wel eens gebruikt (soms ook met een denigrerende ondertoon) en dan wordt bedoeld het voorkomen van zwermen met behulp van het maken van een veger. Het is

Vegers maken. Foto's: R.P. Groenveld, gepubliceerd in 'De Aalsterbedrijfsmethode', uitgave Bijenhuis.

duidelijk dat daarmee onrecht gedaan wordt aan de Aalster bedrijfsmethode. Met de huidige problemen rond de wintersterfte lijkt een aspect van deze methode weer aan actualiteit te winnen: het maken van jonge volken, kunstzwermen.

De zwarte bij: *Apis mellifera mellifera*

De zwarte bij, *Apis mellifera mellifera* zoals die in Europa voorkomt van Zuid-Frankrijk tot aan de Oeral is een bij die over een groot aanpassingsvermogen beschikt en daardoor in veel verschillende milieus succesvol kan leven. Succesvol gezien vanuit het voortbestaan van de soort. De zwarte bij weet zich te handhaven in gebieden met veel slecht weer en een geringe dracht maar ook in milieus met het tegenovergestelde weertype. De zwarte bij die aan de Nederlandse omstandigheden is aangepast heeft als belangrijkste eigenschappen om zich in dat klimaat te kunnen handhaven: spaarzaamheid en voorzichtigheid. Spaarzaamheid en voorzichtigheid uiten zich in een klein broednest, kleine stuifmeelvoorraden, matige honingvoorraad en een onmiddellijk reageren op verslechterende weersomstandigheden door het broeden te beperken. Al met al geen eigenschappen waarmee vele kilo's honing gewonnen kunnen worden, maar wel eigenschappen waarmee de zwarte bij in barre weers- en drachtomstandigheden kan overleven. Ondanks deze nadelige eigenschappen kon de imker met de Aalster bedrijfsmethode toch veel honing winnen.

De imker, de zwarte bij: de Aalster methode

De korfteelt in ons land was natuurlijk geheel op de eigenschappen van de zwarte bij ingesteld: de niet al te grote volken hadden voldoende ruimte in de korf en waren aan het einde van het seizoen groot genoeg voor een mooie oogst heidehoning. Ik herinner me verhalen van mijn grootvader dat het gebeurde dat de bijen het zand onder de korf weghaalden om over genoeg ruimte te beschikken voor de opslag van honing. In het najaar waren de prestaties van de

zwarte bij juist maximaal. Bij de overgang van korfteelt naar kastteelt veranderden de eigenschappen van de bijen niet: een trage voorjaarsontwikkeling was niet bevorderlijk voor het binnenhalen van een flinke oogst voorjaars honing. Het antwoord van de Aalster bedrijfsmethode was het verenigen van volken. Op die manier kreeg een volk de beschikking over extra veel haalbijen en kreeg de imker toch een aardige oogst aan voorjaars honing. Het verenigen werkte het zwermen in de hand. Het antwoord van de imker daarop was het maken van een veger. Gewoonlijk ontwikkelde de veger zich snel en maakte de zwerm-lust van de zwarte bij het nodig de veger bijen en broed af te nemen ten gunste van het hoofdvolk. Dat volk werd daarmee groter dan het uit zichzelf zou zijn geworden en dat had een gunstig effect op de oogst aan zomerhoning. Zo kreeg men ook een overschot aan bijen voor de heidedracht. Op de heide werden de broednesten klein en na de oogst van heidehoning werd er ingewinterd met volken die weer hun natuurlijke beperkte omvang hadden. Ze werden ingewinterd op acht ramen met 8-10 kilogram suiker. Dit zijn getallen die ons nu bijna ongeloofwaardig in de oren klinken.

Hebben we nu andere bijen?

Was de bij die in Nederland in overwegende mate aanwezig was omstreeks 1952 wel de zwarte bij? Met andere woorden was de Aalster bedrijfsmethode een methode die speciaal voor de zwarte bij bedoeld was? Er werden immers al Italianen en Carnica's geïmporteerd. Een onderzoek van Marleen Boerjan laat zien dat de zwarte bij toen nog in overwegende mate aanwezig was. (Boerjan, M. Resultaten van het onderzoek verricht door de ziektebestrijdingsteams in het najaar 1980. Bijenteelt VBBN 83(4).81-83 (1981). Het onderzoek betreft de vleugelindex en doet geen uitspraken over de eigenschappen van de bijen. Als er begin jaren tachtig nog zoveel van de zwarte bij over was, moet dat na de oorlog, in de tijd dat de Aalster bedrijfsmethode werd ontwikkeld, nog sterker het geval geweest zijn.

Afvliegen op de zomerdracht. Opvallend is dat de bijenwoningen maar twee bakken hebben.

Klaarmaken voor de heidedracht.

266

Hebben we nu andere bijen dan 50 jaar geleden? Het lijkt mij dat we daar gerust bevestigend op kunnen antwoorden. Er is sinds die tijd veel aan koninginnen-teelt en selectie gedaan. Het aantal imkers dat met andere bijen dan de zwarte bij imkert is geleidelijk toegenomen. De eigenschappen van Ligustica, Carnica en Buckfast zijn in Nederland ruim aanwezig en hebben voor een bastaardering van de zwarte bij gezorgd. Een van de eigenschappen van die rassen is hun neiging om sterk te broeden. Het gevolg daarvan is dat de volken groter worden. Dat maakt imkertechnische ingrepen als verenigen, af laten vliegen, broed overhangen overbodig. Vegers maken blijft voor veel imkers een aantrekkelijke methode om greep te houden op het zwermgedrag van de honingbij.

Vegers maken, nieuwe betekenissen

Het maken van alleen een veger is natuurlijk niet de

Aalster bedrijfsmethode volgen. Deze techniek is al veel ouder en stamt uit de begintijd van de bijenteelt in kasten. Bij zwermtrage volken is het maken van vegers overbodig. Daar is het vaak voldoende om in de zwermtijd een of twee keer doppen te breken. Dat scheelt de imker een hoop materiaal en veel werk. Het is daarom een aantrekkelijke manier van werken om geen vegers te maken en de volken het gehele jaar te laten doorbroeden. De komst van de varroamijt is een inbreuk op deze ontwikkeling omdat onbeperkt doorbroeden van het vroege voorjaar tot laat in de herfst de mijt veel kansen geeft zich te vermenigvuldigen. Een van de middelen om de uitbreiding van de mijt onder controle te houden is het veroorzaken van een broedvrije periode. Zwermverhinderend met behulp van een kunstzwerm krijgt daarmee een nieuwe betekenis.

bijen

UIT DE IMKERGEMEENSCHAP

Ruil- en Verkoopbeurs Bunnik / Houten

De Bijenhoudersvereniging Bunnik/Houten e.o. houdt haar 22^e Ruil- en Verkoopbeurs, tevens Drachtplantenbeurs op zaterdag 18 november 2006. Ook dit jaar staat bij ons de presentatie van honing en andere bijen- en imkerproducten centraal. Uw inzending kan alleen honing bevatten, maar naast (of i.p.v.) honing kan uw inzending ook bestaan uit was, propolis, koninginnegelei, boenwas, vlechtwerk, foto's, borduurwerk, tekeningen, drachtplanten, enz. De inzending moet een goed verzorgd geheel vormen en mag max. 1 m² / 1 m³ groot zijn. De grootte van de inzending is niet bepalend voor de uitslag van de wedstrijd, wél de manier van presenteren en de zorgvuldigheid waarmee dit gebeurt. Hoewel het geen honingkeuring is zoals u gewend bent, zullen er toch een aantal honingkeurmeesters en andere deskundigen aanwezig zijn. Zij zullen aan de hand van monsters van uw inzending een uitleg geven over honingsoorten en over de juiste

verwerking hiervan. Zij zullen nog eens duidelijk aangeven waar een goede honingpresentatie aan moet voldoen. Ook hoe men met een refractometer werkt en wat er op een etiket moet staan. Tevens bestaat de mogelijkheid om aan uw eigen honing stuifmeelonderzoek te laten doen. Imkerbedrijf De Werkbij en de Bijenpostzegelclub zullen ook aanwezig zijn. *Inzending, toegang en koffie zijn geheel gratis. Er is ruime parkeergelegenheid.*

De ruilbeurs en keuring bijenproducten start om 13.00 uur en duurt tot ± 16.00 uur, in Sociaal Cultureel Centrum Nieuwoord, Notengarde 3 (wijk 'de Gaarde') te Houten, 030-6376264.

Routebeschrijving: komend van de A12 of de A27: neem de afslag Houten, rijd naar de Rondweg van Houten, ga de wijk 'de Gaarde' in en volg verder de borden die u naar Nieuwoord zullen leiden.

Inf. bij de secretaris, H.A. van Dam, 0343-561598.